

Toekomstvisie R.K. Begraafplaats Dijkweg

"Een gemeenschap die zijn verleden vergeet, heeft geen toekomst"

Datum
25 Februari 2021
Referentie
PVA-0174
Versie
1.0
Status
Definitief
Blad
1 van 29

Auteurs

Kees van Heijningen
Ronnie Steentjes
Jos Kester
Piet Vijverberg
Harry Groenewegen
Corry Schreuder
Gert Wols
Korrie Korevaart
Frank de Klerk
Aad van Uffelen
Aad Bouhuijsen
Cees Thoen

Inhoud

Voorwoord		3
Samenvatting		4
1	Inleiding	6
1.1	Doel en visie	6
1.2	Maatschappelijk draagvlak	7
1.3	Gemeentelijk monument en stichting	7
2	Historie	9
2.1	Sociaal-historische betekenis	9
2.2	Funeraire geschiedenis	10
3	Functies in kerk en maatschappij	11
4	Flora en fauna	12
4.1	Encycliek van Paus Franciscus	12
4.2	Inventarisatie	12
4.3	Planten en dieren	12
4.3.1	Stand van zaken	13
4.3.2	Werkzaamheden en beheer	14
5	Restauratie en onderhoud	15
5.1	Kerkhofmuur	15
5.2	Gedenktekens	16
5.3	Onderhoud graven	17
6	Begroting	18
6.1	Kostenposten	18
6.2	Inkomsten	18
7	Plan van aanpak	19
7.1.	Tijdlijn	19
7.2	Activiteiten	19

Bijlage 1a. Rapport Stichting Dorp, Stad & Land (2007)	20
Bijlage 1b. Redengevende omschrijving (uitwerking van bijlage 1a)	21
Bijlage 2. Plattegrond R.K. Begraafplaats Dijkweg (1984)	23
Bijlage 3. Offerte restauratie kerkhofmuur (2020)	24
Geraadpleegde literatuur, etc.	28

Voorwoord

In de afgelopen veertig jaar is er op lokaal en nationaal niveau een herbezinning over de betekenis en de waarde van oude begraafplaatsen op gang gekomen. Als gevolg van deze ontwikkeling kon een aantal begraafplaatsen worden gered, vaak via stichtingsvormen en steun van gemeente en overheid. De werkgroep Behoud R.K. Begraafplaats Dijkweg streeft naar een soortgelijke redding en legt u in dit rapport haar toekomstvisie inclusief een plan van aanpak voor, als alternatief voor ruiming.

De werkgroep is op 17 augustus 2020 opgericht en bestaat uit leden van de organisaties Natuur-Westland (waaronder Natuurlijk Delfland), het Genootschap Oud-Westland en diverse particulieren, onder wie nabestaanden van rooms-katholieke families met graven op dit voormalige kerkhof. Het zijn betrokken Westlanders die dit plan schreven, in samenwerking met Terebinth, stichting voor funerair erfgoed. Dit is een landelijke organisatie die zich inzet voor beheer en behoud van (oude) begraafplaatsen.

Erfgoed maakt de omgeving mooier. Het vertelt ons over het verleden en helpt ons de dingen in het heden en in de toekomst beter te begrijpen. De werkgroep sluit zich aan bij het beleid van de provincie Zuid-Holland, die haar erfgoed een warm hart toedraagt en inspanningen om dit voor de toekomst te bewaren, waar mogelijk ondersteunt. Samen met vele partners en vrijwilligers zorgt de provincie ervoor dat iedereen van ons erfgoed kan genieten, nu en in de toekomst. Dat geldt ook voor de talloze vrijwilligers (onder wie vele parochianen) die zich met onderhoud, beheer en restauratie van kerkhoven en begraafplaatsen bezighouden.

Met dank aan, onder anderen:

iedereen die gevraagd en ongevraagd hulp en advies gaf voor deze toekomstvisie (bij name genoemd of niet) en in het bijzonder al diegenen die de werkgroep inmiddels voorzagen van foto's, rouwkaarten, bidprentjes en andere documenten van familieleden die aan de Dijkweg hun laatste rustplaats vonden. Informatie, hulp en vragen blijven welkom via bureau@terebinth.nl, tel. 06-2417 3646, zie rkbn.nl. N.B. Dit is overigens een document in beweging.

Samenvatting

Een begraafplaats weerspiegelt de cultuurhistorische en sociale geschiedenis van een stad of dorp. Op de R.K. Begraafplaats aan de Dijkweg in Naaldwijk – tot 1931 was dit het kerkhof bij de kerk – zijn in de periode tussen 1828 en 1981 vrijwel alle katholieke Naaldwijkers begraven. Het is het stenen archief van de geschiedenis van katholiek Naaldwijk en vertelt het verhaal van leven en dood van honderden parochianen, en van de opbouw van het Westland als economische en sociale eenheid.

Het bestuur van de Adrianusparochie, eigenaar van de begraafplaats, kan de begraafplaats niet in stand houden wegens gebrek aan financiën en vrijwilligers. Ruiming en herinrichting – met mogelijk huizenbouw in de toekomst – lijkt het bestuur de oplossing voor de problemen rond deze 2.593 vierkante meter, bestaande uit een voorhof (met standbeeld) en achtertuin (met ca. 330 grafmonumenten).
De werkgroep Behoud R.K. Begraafplaats Dijkweg heeft de situatie geanalyseerd en een alternatief voor ruiming ontwikkeld. Deze toekomstvisie heeft de volgende kernpunten:

1. **Toekenning status gemeentelijk monument**
   Het kerkhof heeft een unieke funeraire en historische waarde voor Naaldwijk. Het past bovendien naadloos in de omgevingsvisie van de gemeente Westland en heeft genoeg potentie om het voor de generaties na ons te willen bewaren. De hernieuwde aandacht voor deze plek dient in 2021 omgezet te worden in een daadwerkelijke bescherming via de aanwijzing als gemeentelijk monument.

2. **Overnemen beheerstaken/oprichten stichting**
   Nu het parochiebestuur heeft laten weten geen geld te hebben voor onderhoud en restauratie, is de werkgroep bereid een stichting op te richten, zodat die de fondsenwerving en de beheerstaken op zich kan nemen, in nauwe samenwerking met het bestuur.

3. **Participatie nabestaanden, parochianen en anderen**
   Ruim duizend handtekeningen onder de Petitie Behoud R.K. Begraafplaats Naaldwijk hebben de betrokkenheid van de nabestaanden aangetoond. Het opknappen, restaureren en onderhouden zal in beginsel zoveel mogelijk met vrijwilligers worden uitgevoerd. Alleen specialistisch werk wordt uitbesteed; zo kunnen de kosten beheersbaar gehouden worden. De restauratie zal, naar geschat, ongeveer 60.000 euro kosten (met name de restauratie van de kerkhofmuur en van die grafmonumenten die de vrijwilligers niet zelf kunnen herstellen).
   Tijdens het verzamelen van deze handtekeningen hebben velen zich opgegeven als vrijwilliger en/of financiële steun toegezegd. Door een pool van vrijwilligers te creëren en een ieder in te zetten op zijn specialiteit zullen vele handen licht werk maken.

4. **Faciliteiten bezoekers**
   Als voorzien wordt in een watertappunt, kunnen bezoekers zelf het groen verzorgen. Voor onkruid, bladeren en snoeiafval dienen er containers geplaatst worden. Eventueel met een compostvat, om bodemverbeteraar te produceren voor de beplanting op de graven. Verder dienen er onderhoudsvrije bankjes te komen, waar bezoekers kunnen uitrusten, na gedane arbeid of na de wandeling.

5. **Informeren/onderwijs**
   De werkgroep is reeds gestart met de website rkbn.nl om nabestaanden en andere belangstellenden te informeren. De zoektocht naar informatie gaat door, met de uitgave van een boek en/of andere publicaties als doel. Website en publicaties dragen bij aan informatievoorziening en fondsenwerving.

Het plaatsen van een informatiebord zal nabestaanden helpen hun weg te vinden op het kerkhof. Er komt ook informatie voor onderwijsdoeleinden – digitaal en anderszins. De werkgroep zoekt daarvoor nadrukkelijk de verbinding met de katholieke gemeenschap en de historie van Naaldwijk, en zal die relaties benadrukken. Doel is ook dat de begraafplaats binnen de parochie een functie heeft.

6. **Natuurwaarden behouden en versterken**
De werkgroep wil daadwerkelijk invulling geven aan de milieu-encycliek van Paus Franciscus uit 2015, *Laudato si (Geprezen zijt Gij)*.
Oude kerkhoven vormen een aantrekkelijk leefgebied voor dieren, vogels, insecten en planten, want ze zijn een toevluchtsoord en rustpunt. Het microklimaat is er vaak gunstig, en de bodem is afwisselend samengesteld, met zand, schelpen en grafstenen. Soms staan er het hele jaar door bloeiende planten en vaak is er goede nestgelegenheid. Uitstekende overwinteringsmogelijkheden zijn er in struiken, bomen, kieren en holtes. En het is er relatief stil en donker. Daarom is het een oase voor insecten, vogels en vleermuizen.

1 Inleiding

Het behoud van deze plek is van belang voor de geschiedenis van het katholieke sociale leven in Naaldwijk. Het gaat niet alleen om de priestergraven, het gaat ook om de vierhonderd middenstanders, kinderen, tuinders en anderen die hier begraven liggen. En bedenk: nog veel meer parochianen zijn hier begraven, parochianen wier graf al is geruimd, zoals dat van Naaldwijkse zouaven en leden van de ondernemersfamilie Bokern.[1]
Daarom moet ook dit deel van de begraafplaats behouden blijven en niet alleen het voorhof.

De rooms-katholieke begraafplaats is van 1828 tot 1981 in gebruik geweest. Sinds 1982 is de begraafplaats formeel gesloten (maar wel nog steeds voor iedereen toegankelijk). Het bestuur van de Adrianusparochie – eigenaar van de begraafplaats – wil de graven nu ruimen en de grond afgraven om een grasveld aan te leggen. Huizenbouw wordt in de nabije toekomst (en daarmee de verkoop van de grond aan een projectontwikkelaar) niet uitgesloten, zoals pastoor Steenvoorden op 5 mei 2020 in het *AD* liet weten. Dat bleek ook tijdens een gesprek tussen gemeente en parochiebestuur, op 1 juli 2020: het doel is om na de ruiming van de graven een koper te zoeken voor de grond en het bestemmingsplan te laten wijzigen.

Het kerkhof ligt op een rechthoekig, verhoogd terrein dat aan drie zijden door muren is afgezet. De achtermuur is waarschijnlijk een historische fruitmuur, maar is het in elk geval waard gerestaureerd te worden.
De begraafplaats zorgt voor een uniek stukje flora en fauna in Naaldwijk. De gemeente had deze begraafplaats al jaren geleden de status van gemeentelijk monument kunnen toekennen, aangezien de experts van de stichting Dorp, Stad en Land in 2007 al adviseerden deze plek aldus te beschermen (zie bijlage 1a). Dit is misgelopen door diverse factoren. Omdat de begraafplaats toen het vereiste aantal punten voor kandidaat-monumenten kreeg toegekend, ondersteunt onze visie ook de aanvraag voor de toekenning van de status van gemeentelijk monument die Erfgoedvereniging Heemschut, het Genootschap Oud-Westland, het Cuypersgenootschap en de stichting Terebinth op 4 september 2020 hebben ingediend bij het College van B & W van de gemeente Westland. Dit visiedocument geeft de argumenten van de werkgroep om de begraafplaats tot gemeentelijk monument te maken (met een kort overzicht daarvan in bijlage 1b).

De Naaldwijkse begraafplaats is een verstilde oase van groen en rust, waar talloze overledenen hun laatste rustplaats hebben gevonden. Het was en is een plek voor afscheid, rouw en overpeinzing voor nabestaanden. Voor andere bezoekers is het een plaats van bezinning. Het kerkhof is voor Westland van bijzondere funeraire en historische waarde. Zoveel historische monumenten heeft Westland niet meer, en het past bovendien goed binnen de groenvisie van de gemeente.

1.1 Doel en visie

1. Het doel van de werkgroep Behoud R.K. Begraafplaats Dijkweg, als voorloper van de gelijknamige stichting, is: behoud en restauratie van de R.K. begraafplaats aan de Dijkweg te Naaldwijk en het creëren van een dynamische, functionele stilteplek – voor nieuwe en oude functies.

2. Het doel van de op te richten stichting: het kerkhof blijft eigendom van de Adrianusparochie, maar de stichting ontlast het bestuur van de lopende beheers- en onderhoudstaken, en zoekt oplossingen voor het achterstallig onderhoud van groen en grijs. Dat wil zeggen dat de stichting zich onder andere ook ontfermt over onderhoud,

[1] Zie Bokern, *Hoeden en petten en dameskorsetten*.

herstel en restauratie van de grafmonumenten. Het uitgangspunt bij het beheer van de begraafplaats is steeds – naast het inrichten van een waardige gedenkplek – te zorgen voor een kostendekkende exploitatie.

3. In goede harmonie en in overleg zullen activiteiten ontplooid worden die ten goede komen aan de begraafplaats, ook vaak in samenwerking met andere organisaties, zoals het Westlands Museum, scholen en historische verenigingen.
   Zoveel als mogelijk zullen de werkzaamheden door vrijwilligers worden uitgevoerd. Voor onvermijdelijke uitgaven worden te verwerven fondsen en subsidies ingezet.
   In het bestuur van de op te richten stichting zal één afgevaardigde van het parochiebestuur zitting hebben, zodat stichting en parochiebestuur een transparante communicatie kunnen waarborgen.

1.2 Maatschappelijk draagvlak

De werkgroep heeft onlangs een website ingericht (zie rkbn.nl) om te voorzien in de behoefte aan historische en actuele informatie over de begraafplaats. Deze website verzamelt en ontsluit (online) informatie en fungeert zo als startpunt voor nader onderzoek. Het gebruik is puur informatief en zonder commercieel oogmerk.
Om nabestaanden te helpen hun familiegraven snel en makkelijk te vinden is de werkgroep gestart met een inventarisatie van de graven, ook om inzicht te geven in de historische waarde van dit kerkhof.

Door middel van een petitie – die online (zie petities.nl) en op papier in totaal ruim duizend keer is ondertekend – is aangetoond dat ruiming van deze begraafplaats minstens vijfhonderd Westlanders aan het hart gaat. Driehonderd ondertekenaars komen uit Naaldwijk, met name uit (voormalige) katholieke families. De andere helft van de ondertekenaars woont buiten het Westland, maar koestert nog altijd de (familie)band met de plaats van herkomst en de plek waar hun familieleden begraven zijn. Zij zien de cultuurhistorische en religieuze noodzaak om deze begraafplaats de bescherming te geven die een dergelijk historisch monument verdient. Intussen zijn de handtekeningen op 2 november 2020 aan de wethouder van Cultuur, Piet Vreugdenhil, aangeboden – ten bewijze van het brede draagvlak voor de toekomstvisie van de werkgroep.[2]

De werkgroep heeft deze boodschap vanuit de gemeenschap ter harte genomen en streeft naar een duurzaam behoud. De werkgroep ziet het als haar taak om het parochiebestuur te ontlasten van de specifieke onderhoudstaken. Het is nadrukkelijk niet het doel deze gewijde grond te kopen, tenzij dat voor alle partijen een aanvaardbare oplossing zou inhouden voor bepaalde problemen. Het is ook begrijpelijk dat het parochiebestuur (zie zijn mail aan de werkgroep d.d. 18 november 2020) zich, wat financiën en menskracht aangaat, niet in staat acht de begraafplaats ‘tot in lengte van dagen voor de gemeenschap in stand te houden’. Het organiseren van kerkelijke activiteiten in de voortuin van de begraafplaats zal vanuit de kerk blijven geschieden. Overige activiteiten, onder andere om fondsen te werven, zullen door de werkgroep/de stichting worden georganiseerd. Het is volstrekt redelijk dat andere partijen dan het parochiebestuur hier hun maatschappelijke verantwoordelijkheid nemen en meehelpen.

1.3 Gemeentelijk monument en stichting

De gemeente Westland heeft op 30 november 2020 de procedure voor de verkrijging van de status van gemeentelijk monument in werking gezet, waardoor de begraafplaats op dit moment voorbeschermd wordt. De werkgroep meent dat de status van gemeentelijk

[2] De petitie kan anoniem ondertekend worden, waardoor de naam van de ondertekenaar niet op de website te zien is. Een print van het bestand laat alle namen en woonplaatsen van de ondertekenaar zien.

monument bijdraagt aan de bescherming van deze plek, alle partijen motiveert tot een duurzaam behoud en noodzaak is voor het verwerven van fondsen en subsidies.

De stichtingsvorm zorgt ervoor dat er een rechtspersoon is die de werving van specifieke subsidies mogelijk maakt, samen met doelgerichte donaties van individuen die om uiteenlopende redenen de begraafplaats financieel willen steunen.

Nog steeds wordt de begraafplaats geregeld bezocht door nabestaanden, die zorgen voor bloemen en planten op het graf. Bij een inventarisatie om tot een lijst van gemeentelijke monumenten te komen, kreeg de begraafplaats in 2007 een beoordeling die toen wegens de sociaalhistorische en funeraire waarde toereikend was voor een aanwijzing als gemeentelijk monument.

Twee andere katholieke begraafplaatsen in Westland zijn wel als gemeentelijk monument aangewezen, namelijk die in Monster en Poeldijk. Het is volgens de werkgroep vergelijkenderwijs inhoudelijk niet te beargumenteren dat de begraafplaats aan de Dijkweg geen gemeentelijk monument zou worden.

2 Historie

2.1 Sociaal-historische betekenis

Het Genootschap Oud-Westland staat op het standpunt dat de R.K. Begraafplaats van monumentale waarde is. De begraafplaats is nauw verbonden met de geschiedenis van katholiek Naaldwijk. Tot 1931 stond de katholieke kerk op de plek waar zich nu voorhof van de begraafplaats bevindt, met de Piëta van Albert Termote (uit 1949).

Een begraafplaats is een weerspiegeling van de sociale geschiedenis van een stad of dorp in een bepaalde periode.[3] Op de R.K. Begraafplaats in Naaldwijk zijn in de periode tussen 1828 en 1982 vrijwel alle katholieke Naaldwijkers begraven.
De begraafplaats laat veel zien van de samenleving uit deze periode – in een tijd waarin crematie, zeker voor katholieken, nog geen rol speelde. Deze plek, met zijn priester- en zustergraven, grafkelders, koopgraven en huurgraven, was de ultieme uitdrukking van de sociale verhoudingen binnen de katholieke gemeenschap. Ook in dat opzicht is de begraafplaats een stenen archief en een tastbaar relict van een verdwenen samenleving.

Zoals op veel katholieke begraafplaatsen is het priestergraf het middelpunt (niet strikt meetkundig) van de begraafplaats. De oprichter van de begraafplaats, pastoor Jacobus Mazza, vond hier in 1830 zijn laatste rustplaats. De steen van pastoor Mazza bevindt zich nog in originele staat op de begraafplaats. In het priestergraf hebben zes priesters hun laatste rustplaats gevonden onder wie enkele bekende pastoors van Naaldwijk zoals de negentiende-eeuwse pastoors Wilhelmus van Dinther en Wilhelmus van Saagsveld. In de twintigste eeuw kwamen daar Leonardus van Lijnschoten, Franciscus Wierdels en Joannes van den Bergh bij, met Jac. Vijverberg, de rector van het Martinusgesticht.

Ook ligt er op de begraafplaats een zustergraf (grafnr. 112; zie bijlage 2 voor een plattegrond). Hierin werden de zusters dominicanessen van Neerbosch (gemeente Nijmegen) begraven, die in Naaldwijk werkzaam waren in het onderwijs aan de R.K. Meisjesschool en in de zorg in het Martinusgesticht. Zij zijn in 2018 herbegraven op de Algemene Begraafplaats aan de Geestweg.
De koopgraven behoren vaak toe aan vooraanstaande Naaldwijkse tuinders zoals de families Groenewegen, Goeijenbier, Zwinkels en Kester, en middenstanders, onder wie het slagersgeslacht Van Leeuwen, de schoenhandelaren Van Alphen en kistenfabrikant Joseph van Giezen, bekend om zijn druiven- en aardappelkisten.

Deze families hadden een prominente rol in het katholieke sociale leven en betekenden veel voor de kerk, ook in financieel opzicht. Tuinder Hein Groenewegen gaf grote bedragen aan de kerk voor de aanschaf van luidklokken. Boer Adrianus Martinus Hofstede (overleden in 1927) kreeg hier een grafkelder als laatste rustplaats. Hij zorgde er met een groot legaat voor dat de nieuwe Adrianuskerk (1931) in de Molenstraat gebouwd kon worden. Ook de ouders van de bekende Westlandse architect Adriaan Dessing (1883-1948) liggen hier begraven. Andere bekende personen die op R.K. Kerkhof hun laatste rustplaats vonden, zijn de hoofdonderwijzers Biezeno en De Hoogh, maar ook slijter Tobias Bruinen en caféhouder Flip Droog.
Op de begraafplaats bevonden zich tot 18 september 2020 twee oorlogsgraven van militairen die in de meidagen van 1940 zijn gesneuveld. Ook liggen er veel kindergraven (met name rechts van de ingang).
De meeste graven zijn uit de periode 1930-1971. Vanaf dat laatste jaar was het niet meer mogelijk om in een huurgraf te worden begraven. Tot in 1981 hebben echter bijzettingen in

[3] Zie Heemels, *Begraafcultuur in Roermond, 1870-1940.*

familiegraven plaatsgevonden. De begraafplaats geeft als ensemble een goed beeld van de katholieke sociale structuur van Naaldwijk in de twintigste eeuw.

Overigens zijn hier ook een tijdlang de overledenen van de parochie Onze-Lieve-Vrouwe van Goede Raad uit Honselersdijk begraven. Het graf van meester (Willem) Schreuder, voormalig hoofd van de Katholieke Lagere School in Honselersdijk is op dit kerkhof te vinden.

2.2 Funeraire geschiedenis

Eind twintigste eeuw is het begrip 'funeraire cultuur' geleidelijk gangbaar geworden om alles aan te duiden wat te maken heeft met uitingen rondom de dood. Wat is funeraire cultuur?

Cultuur laat zien hoe mensen hun samenleving vormgeven en daarmee het leven betekenis geven. Daarbij spelen niet alleen rituelen, maar ook objecten een rol. Tot onze materiële cultuur behoren kastelen, molens en fabrieken. Hetzelfde geldt voor funeraire objecten als kerken, kerkhoven, begraafplaatsen en crematoria. Het woord 'funerair' komt van het Latijnse 'funus', dat dood betekent. De funeraire cultuur weerspiegelt onze houding tegenover het levenseinde en maakt veranderingen in religieuze, medische, sociale en kunstzinnige opvattingen zichtbaar.

Daarom worden kerkhoven en begraafplaatsen ook wel stenen archieven genoemd. Grafschriften en symbolen verwijzen immers naar de laatste rustplaats van personen en hun rol in een voorbije samenleving. Gedenkstenen en urnen zijn eveneens een uiting van de funeraire cultuur in een bepaalde periode. Dit geldt zowel voor kunstzinnige en historische gedenktekens uit de 19de eeuw, als voor uniforme grafstenen en urnen uit de 20ste eeuw. Alle objecten, uitbundig of ingetogen, oud of betrekkelijk jong, maken deel uit van het stenen archief.

Wie snel een indruk wil krijgen van de funeraire cultuur in Naaldwijk en omgeving, kan nog steeds veel hebben aan het boekje van Rita Hulsman, *Delft & Westland*, dat in 2003 in de reeks Funeraire Cultuur verscheen (en waar het voorgaande citaat in te vinden is).

Het Nederlands funeraire erfgoed staat elders al jaren in de belangstelling. Nederlanders zijn zich ervan bewust geworden dat er zoiets als funerair erfgoed bestaat. Echter: in tijden van ontkerkelijking en concurrentie van het cremeren staat juist de katholieke begraafcultuur sterk onder druk. Veel katholieke kerkhoven en begraafplaatsen kenden altijd al een actief ruimingsbeleid, maar tegenwoordig leidt dit tot een regelrechte kaalslag (zoals Maurice Heemels dat recent signaleerde in het blad *De Begraafplaats*). Dat betekent dat katholieken en niet-katholieken extra zuinig moeten zijn op begraafplaatsen als deze.

3 Functies in kerk en maatschappij

Een oude begraafplaats als deze heeft nog steeds een functie en kan ook nieuwe rollen krijgen, zoals in de volgende hoofdstukken wordt uitgelegd:

a. Het blijft een plaats voor **het gedenken** van overledenen door nabestaanden. Grafmonumenten zijn en blijven een tastbare herinnering aan wat en wie ooit was. Ze spelen een rol in de herinnering van Naaldwijkse en Westlandse families, in hun context en binnen de parochie en de geloofsbeleving. Het is belangrijk dat deze plek zoveel mogelijk betrokken wordt bij herdenkingen (van burgerslachtoffers uit de Eerste en Tweede Wereldoorlog), kerkelijke vieringen en hoogtijdagen. Allerzielen is er daar een van.

b. In het versteende Naaldwijk is het een uniek **wandel- en stiltepark** voor dagelijks gebruik en bovendien een toevluchtsoord voor plant en dier.

c. Het is een **historisch monument** dat aan Westlanders en anderen (toeristen) laat zien wat katholiek Naaldwijk was, uit wie het bestond en wat er van hen te leren is. Het is een kapstok voor lokaal historisch **onderzoek** en voor het **onderwijs** aan de volgende generatie: dit is ons voorgeslacht, dit zijn hun verhalen.
De begraafplaats is bijzonder geschikt voor onderwijsdoeleinden wat betreft de lokale geschiedenis. Of het nu gaat over de kerkgeschiedenis, over Naaldwijkers die dienden in het zouavenleger of over kindersterfte: er zijn talloze aanknopingspunten om de historie van deze plek in de lesstof te verwerken. Dat verrijkt mensen en geeft hun inzicht in hun wortels.
Naast het plaatsen van een informatiebord met QR-code – zodat bezoekers ook ter plekke makkelijk de website kunnen raadplegen – ziet de werkgroep mogelijkheden om in overleg met de Westlandse scholen op de website een toegesneden lespakket aan te bieden. Jaarlijks kunnen scholen, ook wat de lokale funeraire geschiedenis aangaat, al via bestaande lespakketten aansluiten bij de Open Monumentendagen in september.
Naast de Open Monumentendagen is het nuttig jaarlijks mee te doen met het Weekend van de Begraafplaats, eind mei-begin juni.

d. De gezamenlijke zorg voor een dergelijk monument stimuleert **sociale cohesie** binnen en buiten de parochie. Deze begraafplaats is onderdeel van de **identiteit** van Naaldwijk en vertelt daarover.

e. Het wordt de taak van de op te richten stichting om te zorgen voor een nadere uitwerking van werving van fondsen en donateurs, van pr-beleid, samenwerking met overheden en overeenkomsten met andere organisaties, zoals met Natuurlijk Delfland rond het groenbeheer.

f. Nader onderzoek verdient de vraag of er op het kerkhof een bescheiden capaciteit voorhanden is voor asbijzettingen door nabestaanden.

4 Flora en fauna

4.1 Encycliek van Paus Franciscus

De milieu-encycliek van Paus Franciscus uit 2015, met de titel *Laudato si* (Geprezen zijt Gij), heeft als centrale boodschap dat het opwarmen van de aarde en de uitbuiting van de natuurlijke reserves het voortbestaan van onze planeet bedreigen.
Begin 2019 verklaarde de Paus dat de bescherming van de planeet niet alleen mag worden overgelaten aan 'de groenen', maar dat dit de taak is van alle christenen: 'Een christen die de schepping niet beschermt, die de schepping niet helpt groeien, is een christen die weigert om het belang te erkennen van Gods werken, die een uitdrukking zijn van Gods liefde voor ons.' Juist ook die visie inspireert onze werkgroep. Zie daarvoor het *Pleidooi voor behoud van de natuurwaarden* (2020), van Aad van Uffelen.

Oude kerkhoven vormen een aantrekkelijk leefgebied voor dieren, vogels, insecten en planten: het is een toevluchtsoord en rustpunt. Het microklimaat is er vaak gunstig, de bodem is afwisselend, met zand, schelpen, grafstenen. Soms staan er het hele jaar door bloeiende planten en vaak is er goede nestgelegenheid. Uitstekende overwinteringsmogelijkheden zijn er in struiken, bomen, kieren en holtes. En het is er relatief stil en op sommige plekken donker. Zeker als er oude bomen staan, is het veelal ook een oase voor insecten, vogels en vleermuizen.

Deze begraafplaats heeft geen bijzondere natuurwaarden en er zijn geen diersoorten die bescherming genieten onder de wet Natuurbescherming. **Maar het is één van de laatste postzegels groen in het volgebouwde centrum van Naaldwijk**. Voor diverse vogels zijn de bomen op deze plek een welkome tussenstop (*stepping stone*) en zorgen zij voor beschutting.

Dit hoofdstuk is de basis voor een herstel- en beheerplan Groen voor de R.K. Begraafplaats. Daarvoor is op het kerkhof en het voorhof al onderzoek gedaan. Op 23 september 2020 bekeek begraafplaatsarchitecte ir. Ada Wille samen met Aad van Uffelen en begraafplaatshovenier Gert Wols de toestand van het groen op de begraafplaats. De werkgroep heeft een eerste inventarisatie gemaakt van het aanwezige groen, zowel op het kerkhof als op het voorhof. Van belang is dat er een totaalplan komt, dat er vrijwilligers worden gevonden en dat er een goede aansturing is.

Intussen heeft de organisatie Natuurlijk Delfland al een oplossing aangedragen: de leden van deze organisatie kunnen via hun systeem van projecten het groenbeheer op zich nemen. Zij hebben hiervoor bij uitstek de kennis en ervaring. Dat betekent dat het parochiebestuur af is van deze last en af is van de kosten. Natuurlijk Delfland lost hiermee ook het probleem aan menskracht voor de kerk op.

4.2 Inventarisatie

Voor alle resultaten van het onderzoek rond flora en fauna dat onder de paraplu van Natuur-Westland (en Natuurlijk Delfland) is verricht, verwijst de werkgroep naar het rapport van Aad van Uffelen, dat eind januari 2021 verschenen is (zie het digitale bestand op rkbn.nl).

4.3 Planten en dieren

Voor een optimale groenfunctie van de begraafplaats is het zaak om extra aandacht te geven aan de versterking van de biodiversiteit.

4.3.1 Stand van zaken

Groen

Rondom het kerkhof staan ongeveer tweehonderd bomen, met name Cupressocyparis leilandii. Ze zijn tot flinke hoogte aan de binnenkant kaal, aan de buitenkant nog groen. Het is vroeger een coniferenhaag geweest die later is doorgegroeid, toen het onderhoud stopte.
Op het kerkhof zelf staan vooral ook coniferen zoals: Chamaecyparis, Taxus, Juniperus, en nog diverse lagere struiken.
Langs de Verdilaan staat een Acer tegen het hek en aan de kant van het parkeerterrein staan vijf platanen buiten de muur van het hof. Op het kerkhof zijn enkele zaailingen van daar aanwezige coniferen/bomen gevonden; wellicht is er een kans om deze op te laten groeien.

Mossen en korstmossen

Natuurlijk Delfland heeft geïnventariseerd welke mossen en/of korstmossen er op het kerkhof groeien. Er zijn twaalf soorten gevonden, die tot drie groepen behoren: bladmossen, korstmossen en levermossen. De bijzonderste soort is het *kaal leermos*, dat op het grasveld van het voorhof is gevonden: een zeldzame soort, die het meest op grazige plekken in de duinen groeit.
Er is een paddenstoel gevonden die op de Rode Lijst staat, de *roetkluifzwam*. Deze soort leeft in de omgeving van loofbomen, op wat voedselrijke (maar niet vermeste), zandige of lemige grond en komt matig algemeen in ons land voor, in elk geval niet elders in het Westland.
Het verslag bevat ook een advies om deze soorten in stand te houden en te bevorderen. Zo bewijst dit gebied nog meer zijn waarde.
Ook naar korstmossen is onderzoek gedaan; hiervan zijn ongeveer vijftig soorten gevonden. Advies is om de omstandigheden voor mossen en korstmossen te behouden en te versterken met extra aandacht voor de zeldzame soorten. Voor mossen is het belangrijk dat het grasveld regelmatig wordt gemaaid en dat het maaisel en het herfstblad worden afgevoerd, zodat de bodem schraler wordt.
Op de grafstenen komen korstmossen voor. Zoals ook elders op historische begraafplaatsen regel is: laat ze met rust, omdat deze biotoop bijna niet in Naaldwijk voorkomt. Opschriften kunnen natuurlijk wel schoongemaakt worden. Voor meer mosvariatie is het gunstig als er in het verwilderde groen wordt gesnoeid, zodat er meer licht op de begraafplaats komt.

Vogels op het kerkhof

Gesignaleerd zijn onder andere: ekster, groenling, heggenmus, houtduif, kauw, koolmees, merel, pimpelmees, putter, roodborst, slechtvalk, sperwer, staartmees, Turkse tortel, vink, zanglijster en de winterkoning. De slechtvalk is dezelfde als het exemplaar dat ook regelmatig op de kerktoren van de Adrianuskerk is waar te nemen.
Het kerkhof is (al dan niet tijdelijk) ook een verpoosplaats voor diverse wintergasten waaronder het goudhaantje, de houtsnip, de koperwiek, de kramsvogel, de sperwer, de tjiftjaf en diverse sijzen. In oktober en november 2020 is ook het goudhaantje weer gespot, een heel klein maar bijzonder fraai vogeltje. Ransuilen worden soms waargenomen, maar meestal alleen in strenge winters.

Insecten

Nog niet is onderzocht welke insecten, vlinders, spinnen en bijen er leven. Er leven in ieder geval bijzondere grondbijtjes.

Niet onderzocht is of er ook vleermuizen, huismuizen, veldmuizen of andere dieren leven, maar dat is vrijwel zeker het geval.

4.3.2 Werkzaamheden en beheer

Het kerkhof

A. Snoeien en waar nodig kappen, en eventueel vervangen.
B. Bezien wat te doen met de oude coniferenhaag rond het kerkhof. Eventueel bij de grond afzagen, of op 180 cm hoog afzagen en hedera planten, of een mix van planten die het geheel mooi groen kunnen maken. Hedera is ook een uitstekende plant voor versterking van de biodiversiteit.
C. Omdat nog niet zeker is hoe het met de muren is gesteld, kunnen sommige maatregelen later pas definitief worden. Dat geldt ook voor de vraag wat er het beste te doen is met de coniferenhaag.
D. Op het kerkhof een variatie van struiken en enkele bomen planten om zo de biodiversiteit te vergroten, met de keuze voor (inheemse) soorten die goed zijn voor insecten en vogels. Ook kan op bepaalde plekken gras worden gezaaid, en/of Sedum, en kunnen verwilderende bollen worden geplant voor ondergroei, zoals stinsenplanten.
E. Op de graven, waar open grond ligt, kan desgewenst Sedum worden geplant met daartussen stinsenplanten/inheemse bloembollen. Wel moet waar (bijzondere) mossen groeien, die biotoop in stand worden gehouden.

Het voorhof

A. Op het voorhof, dat nooit kerkhof is geweest, staan ca. 40 bomen in diverse maten en soorten en ca. 50/70 struiken zoals: Prunus ceracifera 'Nigra', Malus, Symphoricarpus, Hydrangea, Taxus, Juniperus, Euonymus, Magnolia, Pinus nigra, Mahonia, vlierbes, Ilex, Acer tegen het hek van het kerkhof achter de populieren. Ook ligt er een stukje gras.
B. Van de 5 hoge Italiaanse populieren, die achter de Piëta staan, zijn een paar jaar geleden de koppen uitgezaagd. Het waren destijds de hoogste bomen van Westland, nu niet meer. De stamomtrek is ca. 320 cm; de hoogte was destijds 30 meter. Deze populieren stonden op plek 39 van dikste bomen van Westland, respectabel dus. Deze populieren moeten wel worden nagezien op de staat, holtes, rotte plekken, zwakke takken, etc. (Het ecologisch rapport van de kerk geeft hier enig inzicht in.)
C. Ook op het voorhof groeien mossen. In de driehoek met gras staat heel veel mos, met zeldzame soorten. Het gras niet opnieuw inzaaien, maar de mossen ondersteunen.
D. Ophangen van nestkastjes voor vogels en vleermuizen.
E. Nagaan hoe bestaande/vernieuwde beplanting voldoende voedsel en bescherming en nestgelegenheid biedt voor vogels. Dit vergt geregeld onderhoud en in het najaar schoonmaken.
F. Zeker in de winter is het een optie om vogels bij te voeren; het plaatsen van een voederpaal zal veel vogels trekken.
G. Van resten van oude grafstenen kunnen stapelmuurtjes worden gemaakt, ideaal voor insecten en rotsplantjes.

5 Restauratie en onderhoud

De restauratie van deze begraafplaats is een zaak van goede samenwerking tussen vrijwilligers en professionals. Deskundige vrijwilligers hebben dikwijls als pluspunt dat ze goedkoop uren kunnen maken; voor bepaalde werkzaamheden zijn professionals vaak te duur en ook niet altijd efficiënt. Lokale kennis van de geschiedenis is, ook in Naaldwijk, bij uitstek te vinden onder de parochianen en de leden van de historische vereniging.
De werkgroep waardeert het als het parochiebestuur onderzoek en restauratie zou steunen door een enkel werkgroepslid toegang te geven tot het parochie-archief, dat informatie bevat die bijdraagt aan de noodzakelijke kennis van kerkhof en voorhof (zie Veenman, *Inventaris*).

Voor een beschrijving van de stand van zaken van muur en grafmonumenten verwijzen we naar de waardenstelling die het Bureau Funeraire Adviezen in januari-februari 2020 opgesteld heeft, in antwoord op het verzoek van het College van B & W aan Heemschut c.s. om een degelijke onderbouwing aan te leveren van hun verzoek om de begraafplaats aan te wijzen als gemeentelijk monument (zie Bok, *Waardenstelling*).

5.1 Kerkhofmuur

De muur is mogelijk een historische fruitmuur, gezien de gebruikte baksteensoort. De buitenmuur aan het parkeerterrein voor theater De Naald, heeft een aantal zware ankers. Die zijn aan de buitenkant te zien, wat betekent dat er versterking is aangebracht.

Aan de afwerking is te bepalen of het een druiven- of tuinmuur is. Als daarin nu een afwijkende (baksteen)laag te zien is, zou het kunnen dat het eerst een tuinmuur was die is hergebruikt voor het kerkhof, want dan moest men de muur op een andere manier afwerken. Misschien is bij nader onderzoek ook te zien hoe dik de muur precies is.

Toen het terrein kerkhof werd, is het opgehoogd met een enorm pakket zand. Dat oefent een grote druk uit op de muur en die moest daarom verzwaard worden en ook extra worden verankerd. Een tuinmuur was over het algemeen halfsteens en licht gefundeerd; voor de stabiliteit stond er om de zo veel meter een steunbeer aan de donkere kant.
Voor het kerkhof moest de muur sterk zijn en ook zwaar en diep gefundeerd. Dan was het wellicht beter om in een keer een hele nieuwe muur neer te zetten dan een oude tuinmuur te verzwaren en te verstevigen.

Op oude kaarten is een en ander niet goed te zien. De eerste muren staan pas rond 1880 ingetekend, maar dan is het kerkhof er al. De kaart van 1850 is 1:50.000, en niet scherp of goed genoeg om inzicht te krijgen in de situatie. Ook de eerste kadasterkaart geeft niet echt duidelijkheid. Op Kruikius (1712) is helemaal niets te zien, alleen een boomgaard. In de achttiende eeuw werden de eerste tuinmuren voor commercieel gebruik gebouwd. De meeste zijn gebouwd tussen 1815 en 1850.

De muur is, hoe dan ook, met de opgang naar het kerkhof, een karakteristiek element van deze begraafplaats en de geschiedenis ervan verdient nader onderzoek. De constructie doet enigszins denken aan de katholieke begraafplaats in Wateringen, maar dan wel veel sfeervoller en authentieker van uitstraling.

Net als in alle andere gevallen zal ook in het geval van de buitenmuur nagegaan worden of er goedkopere opties zijn dan de restauratie via een commercieel bedrijf. De restauratie van de muur zou wellicht in de vorm van een leerproject voor een opleiding gedaan kunnen worden of via sponsoring in natura kunnen verlopen.

Er is door een aannemer een globale offerte uitgebracht met een schatting van de kosten van de restauratie van de achtermuur (november 2020): ca. 20.000 euro (zie bijlage 3).

5.2 Gedenktekens

Op het kerkhof staan ongeveer 330 graftekens, variërend van enkele grafkelders uit de negentiende eeuw tot robuuste middenstandsgraven en eenvoudige confectiestèles uit de twintigste eeuw (staande standaardgrafsteentjes, vaak in/met een kruisvorm, met of zonder een klein plantenbakje). De laatste staan vooral aan de linkerkant tegen de haag (algemene graven: huurgraven) en doorgaans hebben ook gedenktekens voor kinderen die vorm, zoals rechts van de ingang te zien is. Grafstenen van middenstanders zijn vaak liggende zerken, staande, hogere gedenktekens (in de vorm van een kruis) of grotere staande stèles met banden van hetzelfde materiaal, die de graftuin afgrenzen.

Ook omvang, vorm en materiaal geven rangen en standen weer, weerspiegeld in de kosten van een grafmonument. Veel grafmonumenten zijn van Belgisch hardsteen (donkergrijs), harde kalksteen (beige met onregelmatige structuur: travertin) of beton (kunststeen, met regelmatige structuur). Er komen veel combinaties van steen/beton met marmer voor: de basis bestaat dan uit steen/beton, de versiering (kruis, Christuskopje, etc.) is van marmer, diabaas of keramiek. Een enkele steen is van gepolijst graniet. Een paar graven zijn ‘omheind’ met paaltjes met stangen (die doen denken aan de Amsterdamse School) en kettingen.
Aan een gedetailleerde inventarisatie van materiaal, vorm, symboliek, teksten, foto’s, etc. wordt gewerkt.

De grafmonumenten geven samen als groep een dwarsdoorsnede van de katholieke begraafcultuur uit deze jaren. Wat (katholieke) vorm betreft, valt hier de neogotische boog op. Nader onderzoek zal aantonen dat ook op deze begraafplaats architectonische stijlen te herkennen zijn: Art Déco, Nieuwe Zakelijkheid, Amsterdamse School. Dat zegt ook meer over de cultuur- en kunsthistorische waarde van de grafstenen, maar dit laten we voor nu rusten, zoals ook het onderzoek naar lokale steenhouwers. Dat dit allemaal zo hier nog steeds bijeen te vinden is, is het sterke punt van deze begraafplaats.

Op 16 oktober 2020 is door twee leden van de werkgroep verval en schade aan de gedenktekens geïnventariseerd. Er is zorgvuldig bekeken wat er met geringe kosten zelf aan de gedenktekens hersteld en gerestaureerd zou kunnen worden.
In veel gevallen gaat het om recht leggen van bandjes, rechtop zetten/stellen van gevallen stèles, eenvoudig verlijmen van kleine scheuren, decoraties vastzetten, ontroesten en verven van ijzerwerk, etc. Vrijwilligers met ervaring in de bouw, etc. kunnen dat werk doen. Ook is het nodig om de bodem op verschillende plaatsen te egaliseren en aan te helen, zodat bezoekers er goed kunnen wandelen.

Uitgangspunt is dat niet alles spic en span hoeft te zijn: het is een historische begraafplaats en dat mag te zien zijn. Vandaar ook dat mossen en korstmossen op de grafstenen beslist ontzien moeten worden. Wel moet duidelijk te zien zijn dat de begraafplaats verzorgd wordt: leesbaarheid van teksten op de stenen is van belang voor de nabestaanden en voor de functie van deze plek als historisch archief.

Ongeveer vijftien grafstenen zijn zo vervallen/beschadigd dat alleen een professionele steenhouwer ze kan restaureren (als reconstructie mogelijk is): onder andere grafnrs. 33, 35, 46, 52, 53, 68, 84, 85, 101, 189 en 251.
Intussen heeft een steenhouwersbedrijf laten weten een offerte uit te willen brengen, inclusief enige sponsoring. Vooralsnog raamt de werkgroep de restauratiekosten op maximaal 35.000 euro.

5.3 Onderhoud graven

Natuurlijk Delfland is bereid de zorg voor het groen op de begraafplaats voor zijn rekening te nemen; de leden van de werkgroep Behoud R.K. Begraafplaats Dijkweg nemen restauratie, onderzoek en onderhoud van de graven op zich.
Uitgangspunt is dat nabestaanden gestimuleerd worden mee te doen, dat nabestaanden ook aan de werkgroep kunnen vragen hen te helpen, maar dat in elk geval de werkgroep ervoor verantwoordelijk is dat het een waardige plek wordt, passend bij de status van een katholieke historische begraafplaats en gemeentelijk monument.

De werkgroep gaat bij het schoonmaken en het onderhoud van de graven/grafstenen uit van richtlijnen (zie o.a. terebinth.nl en rkbn.nl) die een functioneel en duurzaam behoud en gebruik van een historische monument nastreven, zoals in de regel in Nederland met historische monumenten van allerlei soort wordt omgegaan.

De situatie in Naaldwijk is daarmee beslist geen uitzondering: op honderden plaatsen in Nederland zorgen vrijwilligers van een historische vereniging, in parochie-, stichtingsverband of anderszins voor de begraafplaats in de wijk of het dorp – of de begraafplaats nu historisch is, of nog steeds (of: weer) in functie is als begraafplaats of plek voor (as)bijzettingen. Dat gebeurt in nauwe samenwerking met de nabestaanden, de eigenaar van de begraafplaats, de gemeente en met andere organisaties en overheden.

6 Begroting

Het gaat hier om een voorlopige begroting; de uiteindelijke kosten worden beïnvloed door sponsoring, subsidies, bijdragen in natura, etc.

6.1 Kostenposten

Website:	€	150,00
Oprichting stichting:	€	1.000,00
Voorbereiding restauratie-advies:	€	750,00
Restauratie kerkhofmuur:	€	20.000,00
Restauratie monumenten grafmonumenten:	€	35.000,00
Paden:		p.m.
Beplanting:	:	p.m.
Banken:		p.m.
Nestkastjes:		p.m.
Informatiebord:	€	2.000,00
Totaal:	€	60.000,00

6.2 Inkomsten

Donaties van nabestaanden en anderen (werving donateurs)

Subsidies: gemeentelijk, lokaal, provinciaal (benaderd), landelijk (particuliere fondsen) op het terrein van groen(onderhoud) en (kerkelijke) monumenten

Te benaderen fondsen:

Prins Bernard Cultuurfonds
Fonds 1818
VSB Cultuurfonds
Stichting Elise Mathilde Fonds
Dr. C.J. Vaillantfonds
Rotary/Lions
Rabobank

etc.

7 Plan van aanpak

7.1 Tijdlijn

- 17 december 1981: het parochiebestuur bericht het College van Burgemeester en Wethouders over de sluiting van de begraafplaats per 1 januari 1982
- 1 januari 1982: sluiting van de begraafplaats
- 26 februari 1982: gemeente bericht Gedeputeerde Staten over de sluiting
- 30 april 2020: eerste publicatie over ruiming in het kerkblad
- 23 juni 2020: afgifte door de gemeente van de omgevingsvergunning aan fa. A.H. Vrij Groen voor de herinrichting/ruiming van de begraafplaats
- 17 augustus 2020: oprichting werkgroep Behoud R.K. Begraafplaats Dijkweg
- 4 september 2020: verzoek van Erfgoedvereniging Heemschut, Genootschap Oud-Westland, Cuypersgenootschap en Terebinth tot aanwijzing van de begraafplaats als gemeentelijk monument
- 22 september 2020: inspraakmoment op Raadsvergadering naar aanleiding van motie van Westland Verstandig
- 2 oktober 2020: eerste overleg tussen vertegenwoordiging van werkgroep en parochiebestuur
- 2 november 2020: overhandiging van 1.000 handtekeningen onder de petitie aan wethouder Vreugdenhil
- 4 november 2020: hoorzitting in de bezwaarschriftenprocedure tegen de verlening van de omgevingsvergunning aan fa. A.H. Vrij Groen
- 17 november 2020: positief advies van de gemeentelijke Monumentencommissie
- 30 november 2020: start procedure aanwijzing tot gemeentelijk monument, inclusief voorbescherming
- 2 februari 2021: overhandiging van rapport *Pleidooi voor behoud van de natuurwaarden op het katholieke kerkhof van Naaldwijk* aan wethouder Snijders en penningmeester Vijverberg.

7.2. Activiteiten

2021-2022:

1. overleg/participatie parochiebestuur en gemeente over (on)mogelijkheden
2. formele oprichting stichting Behoud R.K. Begraafplaatsen met statuten
3. aanleg watertappunt en plaatsing van drie bankjes met vuilniszakken
4. plaatsing informatiebord
5. overeenkomst met Natuurlijk Delfland over inpassing groenbeheer in projectsysteem
   met om te beginnen aandacht voor achterstallig onderhoud van de bomen en eventuele vervanging/aanvulling daarvan
6. opstellen gedetailleerd beheer- en onderhoudsplan Groen
7. begin werving donateurs en fondsen, sponsoractie
8. verdere oriëntatie mogelijke subsidieaanvragen
9. begin met een vaste wekelijkse onderhouds/restauratiedag
10. doorlopend onderzoek, met o.a. een volledige inventarisatie van alle overledenen

2022-2024:

1. restauratie kerkhofmuur en hekwerk
2. restauratie overige grafmonumenten door steenhouwer

De werkzaamheden worden uitgevoerd door vrijwilligers en onontbeerlijke professionals, al dan niet in het kader van sponsoring/bijdragen in natura.

Bijlage 1a. Rapport stichting Dorp, Stad en Land (2007)

Dijkweg naast 8

Oorspr. functie	:	Bijzondere begraafplaats (RK)
Huidige functie	:	Bijzondere begraafplaats (RK)
Omschrijving	:	Begraafplaats op een kunstmatig verhoogd perceel op een rechthoekige grondslag. Vanaf de Dijkweg eerst een voorterrein met breed pad dat zich opsplitst en verder in een lus rond een veld met gazon en enkele bomen loopt. De bomen vormen de coulisse voor een centraal geplaatst beeld met piëta (Maria met gestorven Christus op schoot) op brede sokkel. Vanaf de lus loopt een smaller, bestraat pad naar de hoger gelegen begraafplaats. In het verlengde van de ingang liggen enkele grote kelderzerken, verder veel staande grafmonumenten uit de 20ste eeuw. Begraafplaats bevat tevens een Nederlands oorlogsgraf.
Bijz. bijgeb./hek	:	*Recent toegangshek tussen bakstenen hekpijlers met gegoten dekplaten geeft toegang tot het voorterrein.*
Groenaanleg	:	Voorterrein met variatie aan solitaire bomen en struiken. Op de begraafplaats een dichte omranding van coniferen, dennen en loofbomen. Op de grafvelden zelf diverse soorten coniferen.
Bijzonderheden	:	Waarschijnlijk oudste rooms-katholieke begraafplaats in Naaldwijk (19de eeuw) in samenhang met nabijgelegen complex van pastorie en schuilkerk (Dijkweg 8).
Motivatie	:	Rooms-katholieke begraafplaats van grote sociaal- en funerair historische waarde voor Naaldwijk.
Bouwjaar	:	19e eeuw
Score	:	**15**

Bijlage 1b. Redengevende omschrijving (uitwerking van bijlage 1a)

De begraafplaats aan de Dijkweg te Naaldwijk is volgens de werkgroep Behoud R.K. Begraafplaats Dijkweg van gemeentelijk cultuurhistorisch belang vanwege de volgende waarden:

A. Historische waarden:
- Vanwege de aanleg in 1828 als onlosmakelijk onderdeel van de vroegere (inmiddels gesloopte) rooms-katholieke kerk uit 1790, die westelijk van de begraafplaats lag.
- Vanwege het geheel van grafstenen, dat zoveel historische informatie over de inwoners van Naaldwijk geeft, dat er gesproken kan worden van een stenen archief.
- Vanwege de aanwezigheid van kunsthistorische waarden bij een aantal graftekens, omdat deze kenmerkende stijlelementen laten zien (zoals de neogotische spitsboog, die kenmerkend is voor de rooms-katholieke traditie).
- Vanwege de leesbaarheid van de ontwikkeling van de begraafplaats aangelegd in 1828 met de aanvankelijk symmetrische aanleg en de uitbreiding in noordelijke richting bestemd voor huurgraven.
- Vanwege het zichtbare tijdsbeeld, namelijk het tot uitdrukking komen van de duidelijke verschillen in grootte en uitstraling tussen de grafmonumenten van de clerus en die van de gewone burger.
- Vanwege de vele graftekens van bekende Naaldwijkers, die om hun eigen, specifieke redenen van belang zijn geweest voor de Naaldwijkse gemeenschap, zoals de gefortuneerde parochiaan die de bouw van de nieuwe kerk in de Molenstraat mogelijk maakte, pastoor Nicolaas Mazza (stichter van het kerkhof), de zusters dominicanessen (die de plaatselijke leer-, naai- en bewaarschool runden), tuinders en vele anderen.

B. Ambachtelijke waarden:
- Vanwege de toegepaste ambachtelijkheid bij de vervaardigde graftekens, zoals de kenmerkende rooms-katholieke ornamentiek (kruisen in allerlei vormen en maten), keramieken christuskopjes, engeltjes en fotootjes, maar ook sculpturen op de kruisen.

C. Symbolische waarden:
- Vanwege de toegepaste symboliek die op de grafstenen is aangebracht, die destijds door iedereen werd begrepen (ook door de laaggeletterden), zoals: de kruisen die verwijzen naar het sterven van Jezus Christus, de zandloper met de vleugels van de uil en de vleermuizen (de vogels van de nacht), het gebroken bloemknopje op een kindergrafje, de alfa en omega (als begin en eind van alle dingen), de palmtak als symbool voor de overwinning op de dood.

D. Groene waarden:
- Als groene *stepping stone* in een versteende omgeving is de begraafplaats van groot belang vanwege de ecologische waarden, waarbij door het langdurige en terughoudende onderhoud een biotoop is ontstaan, die van groot belang is voor vogels, insecten en knaagdieren.
- Daarnaast biedt het groene karakter voor de inwoner van Naaldwijk een plek om tot rust te komen, zich even terug te trekken uit de versteende en hectische wereld rondom.

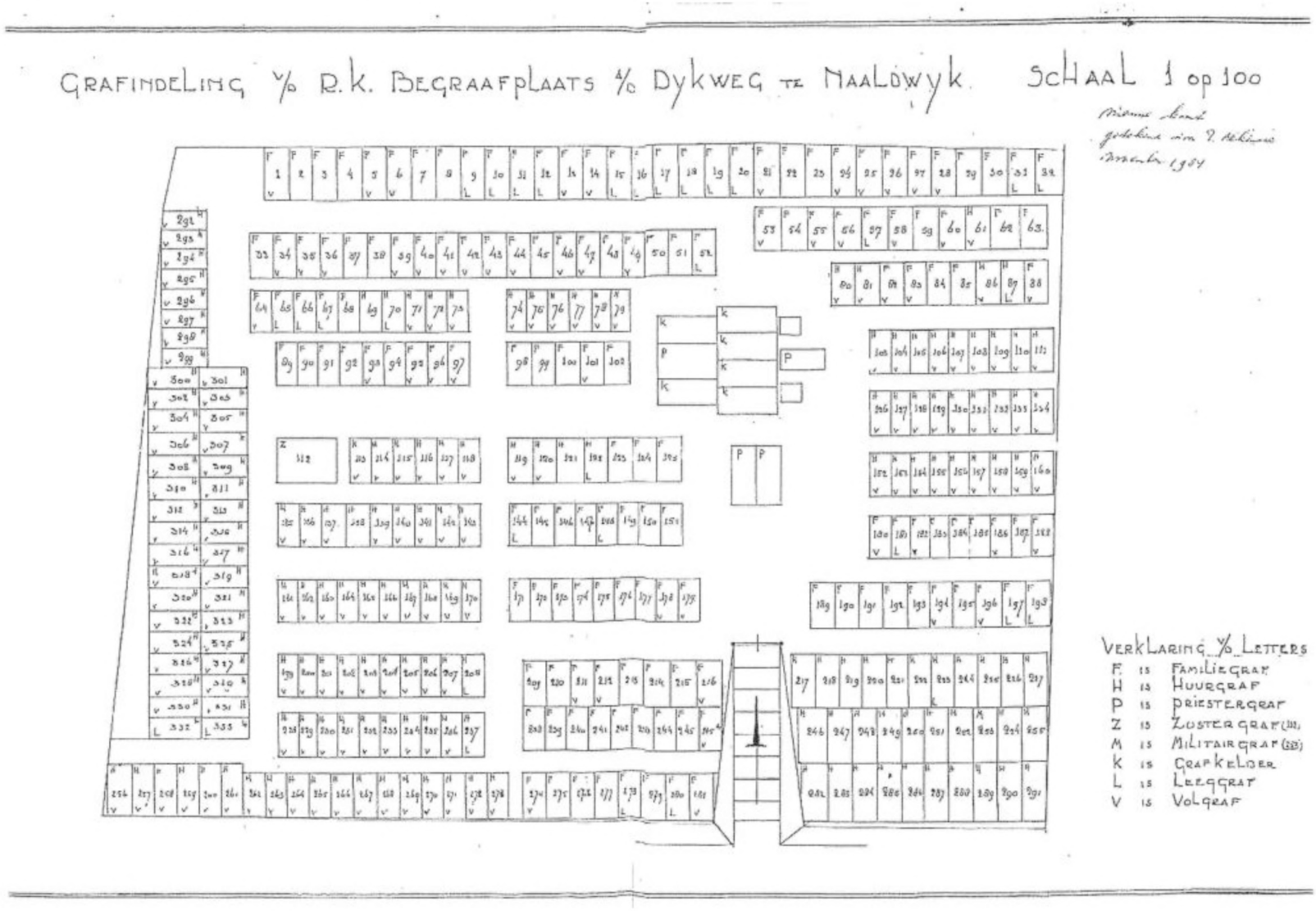
E. De ensemblewaarde:
- Vanwege de idyllische eenheid die in de loop van de tijd is ontstaan en die bestaat uit de nog aanwezige Belgisch hardstenen graftekens, vormgegeven in een voor die tijd kenmerkende wijze en vormentaal, de voorhof met de Piëta van de kunstenaar Termote, de

verhoogde ligging die wordt gestut door een karakteristieke negentiende-eeuwse bakstenen muur (mogelijk gebruikt als fruitmuur) en de groene omheining van uitgegroeide coniferen.

F. De zeldzaamheidswaarde:

- Van zeldzaamheid kan gesproken worden vanwege het feit dat deze begraafplaats als geheel met een dergelijk groot aantal rooms-katholieke grafstenen over een periode van begin twintigste eeuw tot 1982, landelijk uniek is, omdat het in de rooms-katholieke traditie gebruikelijk is om strikt en regelmatig graven te ruimen, hetgeen hier niet is gebeurd.

Bijlage 2. Plattegrond R.K. Begraafplaats Dijkweg Naaldwijk (1984)

Bijlage 3. Offerte restauratie kerkhofmuur (2020)

Jurriëns B.V. Techniekweg 42 - 3542 DT Utrecht - T: 030 - 241 29 12 - E: info@jurriens.nl

Vestiging: Den Haag: Jurriëns West - Oude Middenweg 243 - 2491 AH Den Haag - T: 015 214 17 45

Project: Naaldwijk, Dijkweg- Verdilaan, RK begraafplaats

Calculatienummer: 12007115
Begrotingstype: Raming
Opdrachtgever:
Architect:

Calculatiecode	Stu	Omschrijving	Hoeveel heid	Een heid	MU Per Eh	Totaal Uren	Materiaal Per Eh	Totaal Materiaal	Onderaan Per Eh	Totaal Onderaan.	TOTAAL
	Co										
00.00.00	*	**Herstelwerkzaamheden RK begraafplaats te Naaldwijk**	**1,00**	**pst**							
	#	**Algemeen**									
	.	Tijdens de opname zijn er 2 gevels geschouwd de derde gevel aan de Verdilaan is geheel begroeid met Hedra en niet op te nemen.									
	.	Er zijn op een aantal plaatsen metselwerk scheuren onstaan mede door de gronddruk vanf de begraafplaats en mee door de tand der tijd									
	.	De wand aan de Raoul Wallenbergplein is op een aantal plaatsen gescheurd en geadviseerd wordt om deze scheuren te herstellen dmv inboeten van het metselwerk									
		Uitvoering, begeleiding en inmeetkostem	1,00	pst	8,00	8,00			1.389,70	1.389,70	1.906,67
		Vuilcontainer	1,00	pst			347,43	347,43			347,43
		Aan en afvoer materieel en materiaal	1,00	pst	8,00	8,00					516,97
		Huur agregaat en materieel	1,00	pst			694,85	694,85			694,85
		Algemeen			**16,00**	**16,00**	**1.042,28**	**1.042,28**	**1.389,70**	**1.389,70**	**3.465,91**
	#	**a. Scheurherstel van de (oude) zettingsscheuren in de wand Raoul Wallenbergplein**	**6,00**	**m1**							
	.	Scheurherstel van de (oude) zettingsscheuren in de wand									
		** uittanden	12,00	m1	0,75	9,00	2,78	33,35			614,94
		** uithakken stenen half steens diep	6,00	m1	0,83	5,00					323,10
		** inboeten stenen	0,22	dzd	24,00	5,38	1.042,28	233,45			580,82
		** mortel tbv metselwerk (kalkmortel)	8,00	zak			15,29	122,29			122,29
		Voegen open maken tbv inbrengen wapening staven om de 300mm	20,00	xx	0,50	10,00					646,21
		** wapeningstaven aanbrengen voeg aankauwen	20,00	xx	0,25	5,00	3,96	79,21			402,32
		Voegwerk aanhelen tpv herstellingen en slempen	6,00	m2	2,00	12,00	27,79	166,76			942,22
		a. Scheurherstel van de (oude) zettingsscheuren	**6,00**	**m1**	**7,73**	**46,38**	**105,85**	**635,07**			**3.631,91**
	#	**b. Metselwerk wand aan de parkeerplaats zijde links van Raoul Wallenbergplein**	**10,00**	**m1**							
	.	** gescheurde hannekam en metselwerk herstellen zoals hierboven omschreven									
		** uittanden	20,00	m1	0,75	15,00	2,78	55,59			1.024,90
		** uithakken stenen half steens diep	10,00	m1	0,83	8,33					538,51

Jurriëns B.V. Techniekweg 42 - 3542 DT Utrecht - T: 030 - 241 29 12 - E: info@jurriens.nl

Vestiging: Den Haag: Jurriëns West - Oude Middenweg 243 - 2491 AH Den Haag - T: 015 214 17 45

Project: Naaldwijk, Dijkweg- Verdilaan, RK begraafplaats

Calculatiecode	Stu	Omschrijving	Hoeveel	Een	MU	Totaal	Materiaal	Totaal	Onderaan	Totaal	TOTAAL
	Co		heid	heid	Per Eh	Uren	Per Eh	Materiaal	Per Eh	Onderaan.	
		** inboeten stenen	0,37	dzd	24,00	8,80	1.042,28	382,20			950,92
		** mortel tbv metselwerk (kalkmortel)	14,00	zak			15,29	214,01			214,01
		Voegen open maken tbv inbrengen wapening staven om de 300mm	33,00	xx	0,50	16,50					1.066,25
		** wapeningstaven aanbrengen voeg aankauwen	33,00	xx	0,25	8,25	3,96	130,70			663,82
		Voegwerk aanhelen tpv herstellingen (knipvoeg)	10,00	m2	1,50	15,00	20,85	208,46			1.177,77
		b. Metselwerk wand aan de parkeerplaats zijde	**10,00**	**m1**	**7,19**	**71,88**	**99,10**	**990,96**			**5.636,19**
	#	**c. Niet opgenomen wand aan de Verdilaan**									
	.	Vanwege het niet op kunnen nemen van deze wand adviseren wij om eerst alle begroeiingen te laten verwijderen en daarna nogmaals een opname te doen.									
		Om een inschatting te doen advisetren wij een bedrag op te nemen van € 5.000,= inclusief BTW	1,00	pst					5.000,00	5.000,00	5.000,00
		c. Niet opgenomen wand aan de Verdilaan							**5.000,00**	**5.000,00**	**5.000,00**
		Herstelwerkzaamheden RK begraafplaats te	**1,00**	**pst**	**134,26**	**134,26**	**2.668,31**	**2.668,31**	**6.389,70**	**6.389,70**	**17.734,00**

Jurriëns B.V. Techniekweg 42 - 3542 DT Utrecht - T: 030 - 241 29 12 - E: info@jurriens.nl

Vestiging: Den Haag: Jurriëns West - Oude Middenweg 243 - 2491 AH Den Haag - T: 015 214 17 45

Project: Naaldwijk, Dijkweg- Verdilaan, RK begraafplaats

S	Omschrijving	Hoevl	Een	Totaal	Uur	Totaal	Totaal	Totaal	Totaal	Totaal	Totaal
t		heid	heid	Manuren	Loon	Arbeid	Materiaal	Onderaann.	Kostensoorten	Sectie	Generaal
@		1		134,26	64,62	8.676,00	2.668,31	6.389,70	17.734,00		
*	**Totaal inclusief de BTW**			134,26	64,62	8.676,00	2.668,31	6.389,70	17.734,00		€ 17.734,00

Geraadpleegde literatuur, etc.

- Aa, A.J. van der, *Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden*. Gorinchem: J. Noorduyn,1849.
- Aar, L. van der, *Eco-effectscan R.K. begraafplaats te Naaldwijk.* Naaldwijk: Aqua-Terra Nova, d.d. augustus 2020. Projectnummer 20068.
- Anker, R. van den, 'Begraafplaats Dijkweg flink op de schop. Dodenakker wordt een grafmonument', in: *AD Westland* d.d. 5 mei 2020.
- Anker, R. van den, 'Steeds meer verzet in Naaldwijk tegen ruimingsplan. 'De dorpsgeschiedenis ligt op de begraafplaats', in *AD Westland* d.d. 4 augustus 2020.
- Anker, R. van den, 'Erfgoedclubs in verzet tegen ruiming van rk-begraafplaats in Naaldwijk. 'Maak van kerkhof een monument', in: *AD Westland* d.d. 20 augustus 2020.
- Bal, G.J.J. en C.G.M. Veenman, *Adrianus & Naaldwijk. De geschiedenis van de heilige Adrianus van Nicomedië in relatie met het patronaatschap van Naaldwijk.* De Lier: [z.u.], 2003.
- Berg, H. van den, *Proeve eener beknopte beschrijving van Naaldwijk*. Delft: J. de Rooij, 1842.
- Bergen, Edward van, *Geschiedenis van Naaldwijk van de vroegste tijden tot begin twintigste eeuw.* Naaldwijk: Snijdoodt, 1924.
- Bok, L., *Cultuurhistorische waardering RK Begraafplaats Naaldwijk.* Bureau Funeraire Adviezen, februari 2021.
- Bokern, F., *Hoeden en petten en damescorsetten. Opkomst en ondergang van een middenstandsfamilie*. Amsterdam: Van Oorschot, 2019.
- Burg, J.W. van der, *'Waar mensen samenkomen.' Een wandeling van 200 jaar door de Sint Adrianusparochie Naaldwijk.* Naaldwijk: Het Westland, 1987.
- Cappers, W.P.R.A., *Aan deze zijde van de dood. Funeraire componenten van seculariserende landschappen in Nederland 1576-2010.* [Z.u: z.pl.], 2012. 2 dln. Diss. VU.
- Groot, F., *Roomsen, rechtzinnigen en nieuwlichters. Verzuiling in een Hollandse plattelandsgemeente, Naaldwijk 1850-1930.* Verloren: Hilversum, 1992. Hollandse Studiën 28.
- Heemels, M., *'Op den akker des doods, waar allen gelijk worden…' Begraafcultuur in Roermond, 1870-1940.* Hilversum: Verloren, 2016. Maaslandse Monografieën 80.
- Heemels, M., 'Ruimen met een blinddoek om. De stille teloorgang van een eeuwenoude begraafcultuur', in: *De Begraafplaats* jrg. 22 (2020), nr. 3, pp. 18-20.
- Hulsman, R., *Delft & Westland*. Soesterberg en Rotterdam: Vereniging Terebinth, 2003. Reeks Funeraire Cultuur.
- IJsselstijn, M. van & Y. van Mill*, Atlas van het Westland: 10.000 jaar ruimtelijke ontwikkeling.* Bussum: Thoth, 2016.
- Informatiebladen Open Monumentendagen: *Rooms-Katholiek Kerkhof.*
- Klerk, F. de, 'Heroprichting Adrianusparochie 225 jaar geleden', zie: Heroprichting Adrianusparochie 225 jaar geleden (rkwestland.nl) (4 dln.)
- Korevaart, K., 'De geschiedenis van Naaldwijk ligt op het kerkhof, of: wat te doen bij dreigende ruiming?', in: *Terebinth* 34 (2020), nr. 3, pp. 18-19.
- Ridder, J.G., *Kerkhistorie van het Westland. 400 jaar protestantisme in het Westland (1566-1966).* Zaltbommel: Europese Bibliotheek, 1966.
- Ridder, J.G. de, *Uit de geschiedenis van het Westland*. Haarlem: Kruseman, 1974.
- Schreuder-Fransen, C., WOS.nl: Streekhistorie: De R.K. Begraafplaats aan de Dijkweg.
- Soszna, C., *De katholieke kerken en pastorietuinen in het Westland.* Naaldwijk: Parochiefederatie Sint Franciscus, 2019.

- Uffelen, A. van, 'Brief van de dag. Oude rooms-katholieke kerkhof in Naaldwijk is het redden waard', in: *AD Westland* d.d. 20 januari 2021.
- Uffelen, A. van, *Pleidooi voor het behoud van de natuurwaarden op het katholieke kerkhof Naaldwijk*. Naaldwijk: Natuur-Westland/Natuurlijk Delfland, 2021.
- Veenman, C., 'Rooms-katholieke renaissance aan de Dijkweg, in: M. Batist e.a., *Veranderend Westland. Fotoboek van een dynamische streek.* Honselersdijk: Stichting voor streek- en tuinbouwhistorie Westland, 2000, pp. 158-159.
- Veenman, C.G.M., *Inventaris van het archief van de Rooms Katholieke Parochie van St. Adrianus te Naaldwijk (1668) 1787-1970 (1988)*. Naaldwijk: [z.u.], 1989, m.n. pp. 42-44, nrs. 457-490.
- Veenman, C.G.M., *Negentig jaar Sint-Laurentius Vereniging 1910-2000. Scouting Naaldwijk (Sint-Laurentius- en Meriamgroep)*. Naaldwijk: Stichting Scouting Naaldwijk, 2000, pp. 158-160.
- Veenman, K., *De Pieta van Termote*. Los informatieblad, 1993. Incl. *Nogmaals –.*
- Veenman, K., *Het kerkhof aan de Dijkweg.* Los informatieblad, uit ca. 1990, zie ook Knipselkrant Groot NW 1998.
- Veenman, K., *Korte beschrijving van de Sint-Adrianuskerk te Naaldwijk*, 2002. Los informatieblad.
- Veenman, C.G.M. en J.H.M. Veenman, *Patrimonium nostrum. Familiegeschiedenis en genealogie van de Westlandse geslachten Veenman*. Naaldwijk: Veenman, 1995.
- Vree, A.M.G. van Vree-van Vree, *Adrianuskerk Naaldwijk. Flitsen uit de geschiedenis van de parochie.* De Lier: Vreko, 1972.
- Waal, G.M. van der en N. Wennekes, *Inventarisatie historische waardevolle objecten Gemeente Westland. Deel 1. Selectie maart 2007.* [Z.pl.:] Bureau Dorp, stad en land, 2007, p. 206.
- Weerheijm, W. en L. Ouwerkerk, *Archeologisch onderzoek plangebied R.K. Begraafplaats Dijkweg te Naaldwijk, gemeente Westland.* SWECO Archeologische Rapporten 2348, d.d. 28 mei 2020.
- Wesstein, P., 'Ik wil het voor de aarde opnemen', in: *Diakonia*, november 2020, Zie Diakonia | Kerk in Actie (protestantsekerk.nl).
- Zeeuw, R. de, 'Kerkhof verdient monumentenstatus', in: *AD Westland* d.d. 12 januari 2021.
- Zeeuw, R. de, 'Kerkbestuur: geen geld voor vervallen kerkhof', in: *AD Westland* d.d. 13 januari 2021.

Websites

historischarchiefwestland.nl – van het Historisch Archief Westland
rkbn.nl – van de werkgroep Behoud R.K. Begraafplaats Dijkweg
rkwestland.nl – van o.a. de Adrianusparochie te Naaldwijk

Archivalia

Archief Westlands Museum
Historisch Archief Westland
Parochiearchief Adrianuskerk